

Date: 19th April-2025

ERTA YOSHDAGI BOLALARNING IJTIMOIIY-EMOTSIONAL RIVOJLANISHI
VA UNI QO‘LLAB-QUVVATLASH

Qahramonov Aliboy Yolgoshovich

Filologiya fanlari nomzodi, ISFT instituti katta o‘qituvchisi

Raxmanova Gulira’no Sadatovna

Danayeva Ziyoda Islom qizi

Xolboyeva Ozoda Abduraxmanovna

ISFT instituti Maktabgacha ta’lim yo‘nalishi 2-kurs talabalari

Annotatsiya: Mazkur maqola, bolalar bog‘chasidagi tarbiyachilar va pedagoglar uchun erta yoshdagi bolalarning ijtimoiy-emotsional rivojlanishini qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan. Maqolada bolalarning hissiy holatlarini tushunish, o‘z his-tuyg‘ularini boshqarish, boshqalar bilan to‘g‘ri munosabatda bo‘lish kabi ko‘nikmalarni shakllantirishda pedagoglarning muhim roli yoritiladi. Ushbu jarayonning samarali amalga oshirilishi uchun tarbiyachilarga emotsional qo‘llab-quvvatlash, o‘yinlar orqali ijtimoiy o‘zaro munosabatlarni rivojlantirish va individual yondashuvni qo‘llash kabi tavsiyalar taqdim etilgan.

Kalit so‘zlar: ixtisoslashgan tarbiyachilar, ijtimoiy-emotsional rivojlanish, emotsional qo‘llab-quvvatlash, o‘yinlar, hissiy intellekt, individual yondashuv, bolalar tarbiyasi, pedagogik metodlar, hissiy barkamollik, ijtimoiy aloqalar, do‘stlik, bolalar psixologiyasi, erta yosh, tarbiyaviy faoliyat.

Inson shaxsining shakllanishida ilk bolalik davri, xususan, erkin harakat qiladigan, atrof-muhitni o‘rganishga intiladigan va ijtimoiy aloqalarga kirisha boshlaydigan 1,5–3 yosh oralig‘i nihoyatda muhim bosqich hisoblanadi. Bu davrda bolaning ijtimoiy-emotsional rivojlanishi tez sur‘atlarda kechadi. Bola o‘z his-tuyg‘ularini anglay boshlaydi, ularni ifoda etishga, boshqalarning his-tuyg‘ulariga e’tibor qaratishga harakat qiladi. Shu sababli, aynan erta yoshdayoq emotsional barqarorlikni shakllantirish, o‘zini va boshqalarni tushunishga o‘rgatish, sog‘lom ijtimoiy aloqalarni rivojlantirish muhim ahamiyatga ega.

Ijtimoiy-emotsional rivojlanish — bu bolaning o‘z his-tuyg‘ularini boshqarish, boshqalarning hissiyotlarini tushunish, muloqot qilish, hamdardlik bildirish va muammolarni ijobiy hal qilish kabi ko‘nikmalarini o‘z ichiga oladi. Ushbu ko‘nikmalar bolalarning maktabgacha va maktab davrida, shuningdek, butun hayot davomida muvaffaqiyatli ijtimoiylashuvi va psixologik barqarorligiga asos bo‘ladi. Biroq har bir bola o‘ziga xos rivojlanish yo‘liga ega bo‘lib, uning emotsional ehtiyojlari, muomala uslubi va ijtimoiy tajribasi tarbiyachilar va ota-onalarning individual yondashuvini talab etadi. Ayniqsa, maktabgacha ta’lim muassasalarida faoliyat yurituvchi tarbiyachilar bolalarning emotsional dunyosini tushunishga, ularni ruhiy qo‘llab-quvvatlashga, o‘zaro sog‘lom muhit yaratishga mas’uldirlar. Quyida bolalar rivojlanishining psixologik va pedagogik

Date: 19th April-2025

jihatlarini chuqurroq tahlil qilib, bolalarning ijtimoiy-emotsional rivojlanishining turli bosqichlari va bu jarayonda tarbiyachining roli to'liq ko'rsatilgan.

Ijtimoiy-emotsional rivojlanish tushunchasi. Ijtimoiy-emotsional rivojlanish bolaning o'z his-tuyg'ularini tushunish, boshqalar bilan munosabatlar o'rnatish, o'zini va boshqalarni anglash kabi ko'nikmalarni o'z ichiga oladi. Bu jarayon bolaning ijtimoiy hayotga muvaffaqiyatli kirishishini, o'zini va atrofdagi odamlarni hurmat qilishni o'rgatadi. Ijtimoiy-emotsional rivojlanish, bir tomondan, bolaning psixologik sog'lomligini, ikkinchidan esa, uning ijtimoiy o'zaro aloqalarini shakllantiradi. Bu ko'nikmalar bolalar o'sib ulg'aygan sari jamiyatda muvaffaqiyatli faoliyat yuritishlari, o'zaro munosabatlarni boshqarishlari, emotsional barkamollikni saqlashlari uchun zarurdir.

Bola emotsional jihatdan rivojlangan bo'lsa, o'z his-tuyg'ularini boshqarish, muloqotda bo'lish, boshqalarning his-tuyg'ularini tushunish va unga mos ravishda javob berish kabi ko'nikmalarga ega bo'ladi. Ijtimoiy-emotsional rivojlanish bolaning muvaffaqiyatli ijtimoiylashuvi uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Erta yoshdagi bolalarda ijtimoiy-emotsional rivojlanishning bosqichlari. Bolalarda ijtimoiy-emotsional rivojlanishning boshlanishi va o'sishi bir necha bosqichlarga bo'linadi. Har bir bosqichda bola o'zining ichki va tashqi dunyosini shakllantiradi, his-tuyg'ularni boshqarishni o'rganadi va jamiyat bilan o'zaro aloqalarga kirishadi.

1-3 yosh (Birinci bosqich): Erta yoshdagi birinchi bosqichda bola o'zini atrof-muhitdan ajratish, alohida shaxs sifatida anglashni boshlaydi. Bu davrda bola o'zini va boshqalarni farqlay boshlaydi. Birinchi marta bola atrofidagi odamlar, xususan, ota-onalari va tarbiyachilarining hissiyotlarini sezadi. Ularning kayfiyatlariga, harakatlariga e'tibor qaratadi. Ushbu bosqichda bola o'zining hissiy holatini to'g'ri ifoda eta boshlaydi. Muloqotda bo'lishda avvaliga til orqali emas, balki mimikalar, ovoz intonatsiyasi va harakatlar orqali o'zini ifoda etadi. Aynan shu davrda bolaning his-tuyg'ularini boshqarish uchun ko'nikmalarni shakllantirishga asos solinadi.

3-5 yosh (Ikkinchi bosqich): Bu davrda bolaning ijtimoiy-emotsional rivojlanishi yanada chuqurlashadi. Bola o'zining hissiy tajribalarini yanada aniqroq anglaydi va ularni boshqarishni o'rganadi. Bundan tashqari, bola o'zini jamiyatda va guruhda qanday tutish kerakligini tushunadi. Do'stlar bilan o'ynash, o'zini ijtimoiy rollarda ifoda etish, boshqalar bilan bo'lishishni o'rganish kabi ko'nikmalarni egallaydi. Bu davrda bola boshqa bolalar bilan o'ynashni, ijtimoiy o'yinlarni o'ynashni boshlaydi, hamdardlik ko'rsatish va hamkorlik qilishni o'rganadi. Shu bilan birga, bola o'zining va boshqalarining hissiyotlarini ajrata olishni boshlaydi, bu esa emotsional intellektning rivojlanishiga yordam beradi.

Tarbiyachining roli va ijtimoiy-emotsional rivojlanishni qo'llab-quvvatlash. Ijtimoiy-emotsional rivojlanish jarayonida tarbiyachining o'rni nihoyatda katta. Tarbiyachi bolalar bilan aloqada bo'lishda ularga emotsional qo'llab-quvvatlashni ta'minlashi kerak. Bola o'zining his-tuyg'ularini to'g'ri ifoda etish va boshqalar bilan salbiy yoki ijobiy munosabatlar o'rnatish uchun o'zining hissiy dunyosini anglashda tarbiyachining yordamiga muhtojdir.

Date: 19th April-2025

Emotsional qo'llab-quvvatlash: Tarbiyachi bola bilan muloqotda bo'lganda, uning hissiyotlarini hurmat qilishi va to'g'ri qabul qilishi zarur. Bu bolaning o'zini anglashiga, o'z his-tuyg'ularini ifoda etishda ishonch hosil qilishiga yordam beradi. Tarbiyachi bola his-tuyg'ulari o'zgarganda, unga to'g'ri javob berishi va ruhiy qo'llab-quvvatlashni ta'minlashi kerak. Bu jarayon bola o'zini erkin ifoda etishga va boshqalar bilan ijtimoiy aloqalarga kirishga yordam beradi.

O'yin faoliyatining roli: O'yinlar bolaning ijtimoiy-emotsional rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. O'yinlar orqali bola o'zini ijtimoiy muhitda tanitadi, boshqalar bilan muloqot qilishni o'rganadi. O'yin davomida bolalar bir-birlari bilan hamkorlik qilish, o'z hissiyotlarini boshqarish, boshqalarni tushunish va ijtimoiy rollarda qatnashishni o'rganadilar. Shuningdek, tarbiyachilar o'yinlarni tashkil etishda bolalarga yordam berib, ijtimoiy-emotsional rivojlanishni qo'llab-quvvatlashlari mumkin.

Do'stlik va guruh ishini ahamiyati: Maktabgacha yoshdagi bolalar o'zaro do'stlik aloqalarini rivojlantirishni boshlaydilar. Tarbiyachi bolalarni bir-biriga yordam berishga, birgalikda ishlashga undashlari kerak. Bu jarayon orqali bolalar hamdardlik, sabr-toqat, boshqalarning his-tuyg'ulariga e'tibor qilish kabi ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantiradilar.

Ijtimoiy-emotsional rivojlanishni qo'llab-quvvatlashning metodik yondashuvlari. Ijtimoiy-emotsional rivojlanishni qo'llab-quvvatlash uchun pedagogik metodlar va yondashuvlar muhim ahamiyatga ega. Tarbiyachilar quyidagi metodlardan foydalanishlari mumkin:

Didaktik o'yinlar: O'yinlar bolaning ijtimoiy-emotsional ko'nikmalarini rivojlantirishda samarali vosita bo'ladi. Masalan, rolli o'yinlar, bolalar o'rtasida empatiya va tushunishni rivojlantirishga yordam beradi. O'yinlar bolaga o'z hissiyotlarini boshqarish va boshqalar bilan o'zaro aloqalarni samarali o'rnatish imkoniyatini yaratadi.

Badiiy va hikoyalar orqali emotsional rivojlanish: Badiiy asarlar va ertaklar bolalarning his-tuyg'ularini tushunish va boshqarish, hamdardlik va empatiya rivojlanishiga yordam beradi. Tarbiyachi bolaga ertaklar orqali boshqalar his-tuyg'ularini tushunishni o'rgatishi mumkin. Hikoyalar bolaning psixologik rivojlanishida muhim vosita hisoblanadi.

Muloqot va suhbatlar: Bola bilan suhbatlar o'tkazish orqali, tarbiyachilar ularning his-tuyg'ularini anglashlariga yordam beradi. Suhbatlar davomida bolalarning fikrlari, muammolarini tinglab, ular bilan birga yechimlar izlash, emotsional rivojlanishni qo'llab-quvvatlashda samarali vosita hisoblanadi.

Ijtimoiy-emotsional rivojlanish jarayoni bolaning umumiy rivojlanishida, ayniqsa uning ijtimoiylashuv va emotsional intellekti shakllanishida juda muhim rol o'ynaydi. Pedagogik faoliyatda tarbiyachilar bolalarga yordam berishda bir qator metodik yondashuvlardan foydalanishlari kerak. Buning uchun, ijtimoiy-emotsional rivojlanishni qo'llab-quvvatlashga doir bir nechta zarur tavsiyalarni keltirish mumkin.

Pedagogik mahoratni oshirish: Tarbiyachilarning ijtimoiy-emotsional rivojlanish jarayonini qo'llab-quvvatlashdagi rolini mustahkamlash uchun, ularning pedagogik

Date: 19th April-2025

mahoratini muntazam ravishda oshirib borish zarur. Pedagoglar va tarbiyachilar uchun maxsus treninglar, seminarlar va ma'ruzalar tashkil etish, ularning bilimlarini yangilab turish, bolalar bilan samarali ishlash usullarini o'rganishlariga yordam beradi.

Emotsional qo'llab-quvvatlashning ahamiyatini oshirish: Tarbiyachilar bolalarning hissiy holatini doimiy ravishda kuzatib, ularga to'g'ri emotsional qo'llab-quvvatlashni taqdim etishlari kerak. Bola his-tuyg'ulari, kayfiyati va hissiy holatlari bo'yicha tarbiyachilar muntazam muloqot o'tkazib, bolalar bilan birga ularning hissiy tajribalarini muhokama qilishlari lozim. Shuningdek, bolalarga o'z his-tuyg'ularini to'g'ri ifoda etish, boshqalar bilan bo'lishishni o'rganishda yordam berish kerak.

O'yinlar va faoliyatni qo'llab-quvvatlash: O'yinlar bolalarning ijtimoiy-emotsional rivojlanishida muhim vosita bo'lishi sababli, o'yin faoliyatlarini tashkil etishda pedagoglar yanada faol bo'lishlari kerak. O'yinlar yordamida bola ijtimoiy aloqalarini rivojlantirishi, hissiyotlarini ifoda etishi, boshqalarga nisbatan hamdardlikni rivojlantirishi mumkin. O'yinlar orqali bolalar turli ijtimoiy rollarni o'ynashadi, o'z his-tuyg'ularini boshqarish, muloqotda bo'lish va bir-biriga yordam berishni o'rganadilar.

Do'stlikni rivojlantirish: Tarbiyachilar bolalar o'rtasida do'stlikni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratishlari kerak. Bolalar bir-biriga yordam berishni, o'ynashni va birgalikda faoliyatlarni amalga oshirishni o'rganishlari kerak. Do'stlik va o'zaro hurmat muhitini yaratish ijtimoiy-emotsional rivojlanishni mustahkamlashga yordam beradi. Bolalarga birgalikda ishlash, muloqot qilish va bir-birining his-tuyg'ularini tushunishni o'rgatish lozim.

Badiiy asarlar va hikoyalar orqali rivojlanishni qo'llab-quvvatlash: Tarbiyachilar bolalarga badiiy asarlar, ertaklar va hikoyalar orqali boshqalarning his-tuyg'ularini tushunishni va o'z his-tuyg'ularini to'g'ri boshqarishni o'rgatishlari zarur. Ertaklar bolaning psixologik rivojlanishida muhim rol o'ynaydi va empatiya ko'nikmalarini oshiradi. Shuningdek, badiiy asarlar bolalarning dunyoqarashini kengaytirib, ijtimoiy-emotsional ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi.

Ijtimoiy-emotsional rivojlanish uchun individual yondashuv: Har bir bola o'ziga xosdir, shuning uchun pedagogik yondashuvlar individual va moslashuvchan bo'lishi kerak. Tarbiyachilar bolalar bilan individual ishlashda ularning hissiy holatini inobatga olib, turli xil pedagogik usullarni qo'llashlari kerak. Bu usul bolalarning ijtimoiy-emotsional rivojlanishiga mos ravishda yondashishni ta'minlaydi.

Erta yoshdagi bolalarning ijtimoiy-emotsional rivojlanishi, ularning jamiyatda o'z o'rnini topishlari, hissiy barkamollikni saqlashlari va muvaffaqiyatli ijtimoiylashishlari uchun nihoyatda muhim ahamiyatga ega. Ijtimoiy-emotsional rivojlanish jarayonida bolalar o'z his-tuyg'ularini boshqarishni, boshqalarning his-tuyg'ularini tushunishni, o'zini ijtimoiy guruhda to'g'ri tutishni o'rganadilar. Ushbu ko'nikmalar bolaning kelajakdagi psixologik holati, ijtimoiy aloqalari va muvaffaqiyatli jamiyatda faoliyat yuritishida asosiy omil hisoblanadi.

Tarbiyachilar bolalar bilan ishlashda ijtimoiy-emotsional rivojlanishni qo'llab-quvvatlashda muhim rol o'ynaydilar. Tarbiyachilarning bolaning hissiy holatini tushunishi,

Date: 19th April-2025

unga doimiy ruhiy yordam ko'rsatishi va ijtimoiy-emotsional ko'nikmalarni rivojlantirishga yo'naltirilgan pedagogik yondashuvlar bilan ishlashlari bolalarning rivojlanishiga to'g'ri ta'sir ko'rsatadi. O'yin faoliyatlari, badiiy asarlar, suhbatlar, guruhli faoliyatlar va boshqa pedagogik metodlar bolalar uchun bu jarayonda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi. Bundan tashqari, bolalarning individual xususiyatlarini hisobga olish, turli metodlar yordamida bolaning ijtimoiy-emotsional rivojlanishini qo'llab-quvvatlash pedagogik faoliyatning muvaffaqiyatini ta'minlaydi.

Har bir bolaga yondashuv individual va maxsus bo'lishi kerak, chunki ularning psixologik rivojlanishi bir-biridan farq qiladi. Shu sababli, ijtimoiy-emotsional rivojlanish jarayoni, bolaning barcha jihatdan sog'lom rivojlanishini ta'minlash va uni jamiyatda muvaffaqiyatli yashashga tayyorlashning poydevori hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Karimova Z. Maktabgacha yoshdagi bolalar psixologiyasi, O'zbekiston pedagogika nashriyoti, Toshkent, 2021, 240 b.
2. Jabborova M. Bolalarda ijtimoiy-emotsional rivojlanish asoslari, Ilm ziyo nashriyoti, Toshkent, 2020, 198 b.
3. G'ulomova R. Maktabgacha ta'lim psixologiyasi, Fan va texnologiya, Toshkent, 2019, 216 b.
4. Nasriddinova D. Maktabgacha ta'limda tarbiyaviy ishlar metodikasi, O'zR TA Pedagogika instituti nashriyoti, Toshkent, 2022, 154 b.
5. Mahmudova S. "Maktabgacha yoshdagi bolalarda hissiy tarbiyani shakllantirish", Pedagogik izlanishlar, 2021, №2, 45–50-betlar.
6. Vygotskiy L.S. Psixologik rivojlanish nazariyasi, O'qituvchi, Toshkent, 1997, 180 b.
7. Denham S.A. Social-emotional competence in young children: Pathways to the prevention of behavior problems, *Early Education and Development*, 2006, Vol.17, No.1, pp. 29–48.
8. Hyson M. The Emotional Development of Young Children: Building an Emotion-Centered Curriculum, Teachers College Press, New York, 2004, 187 p.
9. Berk L.E. Infants and Children: Prenatal through Middle Childhood, Pearson Education, Boston, 2013, 672 p.

